

C. Michael McAdams sa Sveučilišta u San Franciscu nedavno je prvi put legalno borio u Hrvatskoj. Bivši komunistički režim nije mu izdavao vizu zbog njegova dvadeset petogodišnjeg neumornog studiranja hrvatske povijesti i borbe protiv nametnutih mitova srpske propagande protiv Hrvatske koji su se ukorijenili u američkoj javnosti. Njegovi napori da se čuje istina o hrvatskoj povijesti, nakon četiri monografije o Hrvatskoj i stotine pisama i članka u američkom tisku, kulminirali su izdavanjem monografije »Hrvatska – mit i stvarnost« u kojoj na lako čitljiv način daje pregled i odgovore na mitove i zablude o Hrvatskoj koji se sustavno i kontinuirano provlače kroz američke medije. Prvo je izdanje rasprodano, drugo je u pripremi, a uskoro u nakladi Hrvatske sveučilišne naklade treba pojaviti i hrvatsko izdanje. O knjizi i svom viđenju hrvatske povijesti McAdams je govorio 11. svibnja na Znanstvenoj tribini Sveučilišta u Zagrebu, a za vrijeme boravka u Zagrebu susreo se i sa zagrebačkim nadbiskupom kardinalom Franjom Kuharićem.

GK: Školovani ste u isusovačkim školama. Koliko je takvo okruženje utjecalo na to da se zainteresirate za Hrvatsku?

McAdams: Moj prvi utjecaj, moram vam reći da nisam katolik, bio je iz metodističke srednje škole. Moja prva visoka škola bila je isusovačka Sveučilište u Clevelandu u Ohiju. Volio sam strukturiranu prirodu isusovačke izobrazbe. Studirao sam hrvatsku i sovjetsku povijest, a predavao mi je dr. Prpić. Dakle, isusovačka izobrazba bila je moje uvođenje u hrvatsku povijest. U Clevelandu sam diplomirao, a doktorsku disertaciju radio sam na Sveučilištu u San Franciscu, koje je također isusovačko, gdje radim zadnjih petnaest godina.

● Velikosrpsko zidanje američkih mitova o Hrvatskoj

GK: Je li moguće nabrojiti mitove o Hrvatskoj koji se javljaju u američkom tisku, barem one najveće?

McAdams: Veliki su, s kojima sam se bavio u monografiji, uzeli kronološki pogled nekih stvari od onoga što je izlazilo u američkim medijima. Prvi mit je da su Hrvati tražili da se pridruže Jugoslaviji. Drugi je da su Hrvati ubili Aleksandra Karađorđevića. Treći da su za vrijeme II. svjetskog rata svi Hrvati bili fašisti i svi Srbi na savezničkoj strani. Bilo je i nečega toliko smiješnog da sam osjećao da se time ne bih trebao baviti, ali se nastavljalo pojavljivati u medijima, a to je da je za vrijeme rata šef države Ante Pavelić na radnom stolu imao istopane ljudske oči. Postoji i mit da nije bilo represalija protiv Hrvata na kraju II. svjetskog rata. Da zato što je Tito bio Hrvat, Hrvati nisu bili niti na koji način kažnjeni. Bleiburg se nikad nije dogodio... Mit da je Hrvatska vlada pogubila američke ratne zarobljenike u II. svjetskom ratu. Mit da su na kraju rata granice ucrtane više po administrativnim nego po povijesnim linijama i da je to rezultiralo time da su Srbi dali teritorij Hrvatima, što nije istina. Mit da je hrvatski grb fašistički simbol i da je to direktno povezano s NDH. A činjenica je da je grb u uporabi od 15. stoljeća kao simbol Hrvatske. Do toga je puno dolazilo kad je nova Hrvatska vlada skinula crvenu zvijezdu sa zastave i stavila hrvatski grb tamo gdje pripada. Mit da su se i Tuđman i Milošević nedavno preobratili od komunizma. Toga ima puno u tisku Sjedinjenih Država. Ističe se da je Franjo Tuđman nedavno bio komunistički general. Za mene je i 1961. bila nedavno, a to je godina u kojoj sam započeo svoje visoko školovanje. A što se tiče Miloševića, koliko se mene tiče, on je još uvijek komunist. Mogao je promijeniti ime stranke u socijalističku... Najveći mit od svih je Jugoslavija. Da je ikada postojala ta stvar. Bila je to umjetna tvorevina.

GK: Govorili ste na predavanju i o tome da za borbu protiv tih mitova nije dovoljno imati puno raspršenih glasova, nego treba imati jake izvore!

McAdams: Jedan od problema koje smo imali u SAD bio je nepostojanje jedinstvenog glasa koji bi govorio za Hrvate. Bilo je mnogo glasova, ponekad glasova u konfliktu. To bi bilo u redu da su i Srbi bili u istoj situaciji. Ali nisu. Srbi govore jednim jedinstvenim glasom u SAD. Jedna od stvari koje sam želio napraviti s knjigom »Hrvatska – mitovi i stvarnost« je da bar dam svima istu informaciju, jer i mnogi Hrvati također vjeruju u te mitove. Toliko su to puta čuli, da i oni vjeruju da su svi Hrvati za vrijeme II. svjetskog rata bili fašisti ili što drugo. U poratnom obrazovnom sustavu u Jugoslaviji ništa nije učinjeno da se suspregnu te poruke. Sve je učinjeno da ih se održava na životu. Komunistička vladavina živjela je i opstajala na II. svjetskom ratu. Bez njega ne bi imala razloga za postojanje, pa su zato održavali na životu mitove. Mnogi Amerikanci zasigurno se nisu spremni baviti tim pitanjima, a primjećujem da i neki Hrvati nisu imali informacije. Sastavio sam nešto za nekog Hrvata ili Amerikanca ako im tko izjavi da su američke pilote za vrijeme rata pogubili Hrvati i pita što kaže na to, da on neće morati otići u knjižnicu i započeti fundamentalno istraživanje, a nije niti spreman na to. Zato je monografija da im se da nešto priručno, lagano za čitanje, i da mogu odgovoriti.

GK: Kako ste primijetili da pisanje odgovora na optužbe protiv Hrvatske američkim medijima u obliku standardnih pisama može biti efikasnije.

McAdams: Za to zapravo moram zahvaliti Srbima. Oni su počeli objavljivati standarna pisma u različitim novinama s različitim imenima, s različitim potpisima, ali s istim osnovnim informacijama, ponekad čak s potpuno istim frazama. To znači da su bili opskrbljeni iz jednog središnjeg izvora. To mi je zazvučalo kao dobra ideja, pa smo složili standardizirane odgovore da se pošalju svim tim novinama.

GK: Rekli ste da biste s lakomom napisali knjigu objašnjenja o Hrvatskoj na 600 stranica, ali monografija ima samo 100. Kako to?

Istinom protiv američkih mitova o Hrvatskoj

McAdams: Sintetiziranje je bilo jako teško, budući da to uništava tendenciju da se da što više informacija. Mislim da treba imati fusnote i bilješke na kraju knjige, nešto što će školarcu biti za potporu. Ja nisam rabio fusnote, a rizik toga je da netko može posumnjati i reći da je sve to samo moje mišljenje i da nije dokumentirano. Možda moje ime nosi neku težinu, možda ne, ipak, mislim da je bilo bolje to učiniti na ovaj način. Učiniti knjigu čitljivom, jednostavnom za razumijevanje. Radije tako nego da knjigu razvučemo na 200–300 stranica s gomilom fusnota i popratnog materijala. Dosad sam primio samo jednu reakciju. Od jednog profesora u Kansas Cityju, Missouri. Oh, još sam zaboravio spomenuti jedan mit. Da je 750 tisuća, milijun, milijun i pol, dva milijuna Srba umrlo u II. svjetskom ratu. O tome sam citirao srpskog demografa koji se slaže da su ti brojevi obezvrjeđeni i izvan svih proporcija. Spomenuo sam, dakle, tog autora, ali ne i iz koje knjige je citat. Profesor iz Missourija posumnjao je u moju izjavu, a ja sam mu poslao taj određeni citat iz originalne knjige.

GK: Među mitovima koje spominjete ne primjećuje se niti jedan povezan s Katoličkom Crkvom u Hrvatskoj, s kardinalom Stepincom. Jeste li i to istraživali?

McAdams: Jesam, za jednu australsku televizijsku korporaciju kad je izašla knjiga »Crvena crta« koja je pokušavala progurati i pokazati kako je Katolička Crkva spašavala grozne ratne zločine širom Europe i slala ih u Južnu Ameriku preobučene u svećenike i slično. Budući da je to uglavnom odbačeno u SAD, ne uzima se jako ozbiljno, pa nisam trošio puno vremena za istraživanje.

GK: Znači li to da se tvrdnja propagande da je kardinal Stepinac zločinac više ne drži?

McAdams: Tako je. Ali razlog tome nema veze s Hrvatskom. Razlog tome leži u antikomunističkom periodu u SAD poslije rata. Tko god je bio mučenik komunizma 50-ih, ušao je u američke povijesne knjige kao netko tko je umro boreći se i suprotstavljajući se komunizmu. I sve što su komunisti rekli protiv takvoga bilo je čitano kao propaganda.

● Istina o zarobljenim američkim pilotima

GK: Često spominjete navodno pogubljenje američkih pilota.

McAdams: To je zanimljivo područje povijesti. Nisam to nikada dokazao, ali sam čuo od nekoliko izvora da je postojao tajni ugovor potpisan u Švicarskoj između Sjedinjenih Država i NDH i moguće s još nekim malim vladama u regiji. Taj je ugovor bio da vlada Sjedinjenih Država neće bombardirati hrvatske gradove, a da Hrvati neće gadati avione koji lete prema Rumunjskoj. Bilo je od toga izuzetaka, posebno prema kraju rata. Ipak, koliko ja znam, hrvatske snage nisu oborile niti jedan američki avion. Bilo je njemačkih protuavionskih baterija koje su operirale na hrvatskom tlu i koje su ponekad rasle. Uglavnom ono što se dogodilo jest da su veliki avionski napadi, koji su uzletjeli iz Italije, letjeli ravno preko Zagreba prema naftnim poljima u Rumunjskoj kako bi ih bombardirali, i tada se vraćali.

GK: Neki piloti su ipak zarobljeni!

McAdams: Ukupno oko 90 američkih zrakoplova, pilota i članova posade bilo je zarobljeno za vrijeme rata. Ali, bilo je i drugih neobičnih dogovora. Zato se ne može gledati na II. svjetski rat crno-bijelo. Puno sam puta otkrio da su neke domobranske jedinice na obali zarobile pilote, i vjerojatno ih predale četnicima. Ovi bi ih vratili Amerikancima i za to bili plaćeni u zlatu. Za domobrane oni nisu imali ništa s ratom, a nisu ih niti imali gdje držati zarobljene, pa su ih se rješavali. Oni koji su zarobljeni i dovedeni u Za-

greb, držani su u današnjim predsjedničkim dvorima. Zelio sam ih intervjuirati što više. Počeo sam s '90 Amerikanaca, 2 Južnoafrikanca, 2 Britanca i partizanom koji su bili na popisu sudjelovanja u uskrnim obredima u travnju 1945. Radio sam to 1980. Američka vlada mi nije pomogla, snage američkog zrakoplovstva nisu mi dale pristupiti podacima. Zato sam išao po telefonskoj liniji i počeo nazivati. Napokon sam našao dvanaesticu i niti jedan od njih nije mi potvrdio da bi koji američki zrakoplovac bio streljan u NDH. Intervjuirao sam i oca Benkovića, američkog svećenika koji je studirao u Hrvatskoj kad je izbio rat. Bio je kapelan u zatvoru. Intervjuirao sam i jednog bivšeg stražara. Interesantno je da sam otkrio da je kamp bio široko otvoren. Američki zatvorenici dolazili bi u grad sami, u pratnji samo jednoga nenaoružanog zrakoplovnog stražara. Jedanput su pili u ne znam točno kojoj taveri. Došla je grupa njemačkih časnika, pa su se brzo morali pokupiti. Časnici ih nisu prepoznali, jer ni po čemu se nije dalo zaključiti da su oni američki ratni zarobljenici. U kampu je proziv radio američki časnik najviši po činu. Zarobljenici su radili u vinogradu. Za to su trebali biti plaćeni po ženevskim konvencijama, pa im je Hrvatska vlada dala bonove koje bi mogli unovčiti nakon rata. To je naravno bilo beskorisno, ali su bar pokušali postupiti po odredbama konvencija. Oni zarobljenici koji su trebali medicinsku pomoć bili su jako dobro tretirani. Zapravo u svojoj monografiji imam fotografski dokaz da su Pavelić i njegova kći posjetili bolnicu s ranjenicima. U to vrijeme, kad su hrvatski vojnici mogli očekivati samo malo više od prve pomoći na terenu, američki su zarobljenici stavljeni u najbolju bolnicu koju je tada Hrvatska imala. Obojica s kojima sam razgovarao, a trebala su medicinsku pomoć, bila su doista tretirana vrlo dobro.

Ključ je bio u vraćanju na početnu točku, a to je da su mnogi od njih čuli, prije nego su uzletjeli, da će, ako padnu u ruke ustaša biti pogubljeni. Izvor informacije bili su četnici.

GK: U igri oko motiva bio je i jedan njemački obavještajac, zar ne?

McAdams: Dogodio se to 1952. u slučaju Artukovića. Gospodin Knežević iz Kalifornije tiskao je u svojim malim novinama da zna kako je Artuković osobno naredio pogubljenje, citiram, »nekoliko desetaka američkih pilota«. Tu se pojavio termin »desetaka američkih pilota«. Rekao je da zna o čemu govori, jer je za vrijeme rata bio šef američke obavještajne službe na Balkanu – B-A-L-K-I-N (!?). Često je pisao jako protuhrvatski, protukatolički, protukomunistički. Bio je pravi Mihajlovićev čovjek, vrlo prosrpski. Bio je tu izjavu prisiljen povući nekoliko godina poslije. Zelio je svjedočiti na saslušanju koje je bilo dio procesa izručenja Artukovića. Taj se proces vukao od 1951. do 1985. trideset godina. Svjedočio je pred kamerom, u tajnosti. Što god da je rekao pred sudom, potpuno je odbačeno i nije dopušteno da to bude dokaz. Nisu ga zvali za svjedoka, nikad ga više nisu koristili. Nakon tri godine povukao je svoju izjavu. Ali takva vrsta izvora... pokupi se propaganda i na nju se naravno dograđuje tisk, pa kaže: »Američka vojna obavještajna služba ustanovila je da je bilo nekoliko desetaka pilota.« Koriste se iste metode i sve nastavljajući rasti, rasti i rasti.

GK: Trebalo Vam je puno vremena da dokažete da to nije istina, i to samo za taj jedan slučaj.

McAdams: Dvije ili tri godine. Nije to bila jedina stvar na kojoj sam radio, ali jedna koja se provlačila.

GK: U Hrvatskoj ste prije bili samo ilegalno. Zašto?

McAdams: Dolazio sam intervjuirati neke ljude. Imao sam sreće susresti se 1976. u Europi s nekim zaista izvanrednim živućim hrvatskim legendama. Naprimjer s ocem Vilimom Ceceljom u Salzburgu, koji je znao sa svojim dugačkim habitom doći u izbjegličke kampove Hrvata u Austriji, ući u sobe i istresti iz rukava čokolade, cigarete... On me upoznao s mnogima s kojima sam želio razgovarati.

Intervjuirao sam zapovjednika hrvatske zrakoplovne legije na istočnoj fronti, časnika za vezu između hrvatskih zrakoplovnih snaga i Luftwafe, zapovjednika hrvatske mornaričke legije pri kraju rata na Crnom

moru i najmanje dva generala. Oni su svi vjerojatno već umrli. Neki od njih nisu mogli preko granice, pa smo mi uspjeli prijeći granicu da s njima razgovaramo. Nikad nisam napravio ono što sam zaista želio, a to je da napišem detaljnu povijest političke i vojne situacije u NDH.

● Ne postoji crno-bijela slika o II. svjetskom ratu u Hrvatskoj

GK: To je zasigurno jako zahtjevno.

McAdams: Jest. Jedna stvar morat će se dogoditi u hrvatskoj povijesti. Morat će se prihvatiti novi, analitički pristup II. svjetskom ratu. Pedeset godina nakon rata morali bismo biti u takvoj situaciji. Bilo je dobrih i loših ljudi u NDH, bilo je dobrih i loših u partizanima, bilo je svih vrsta motivacija. Kad pogledate na građanski rat, jer taj je bio građanski rat u terminima onoga što su bila očekivanja i vjerovanja ljudi uključenih u rat na svim stranama, morate otkriti bez sumnje da crno-bijelo mora nestati u grobu.

GK: Za sadašnji rat ne govorite da je građanski.

McAdams: Ovaj današnji to nije. Od 1941. do 1945. hrvatski su se rođaci i braća borili jedan protiv drugog. To je građanski rat. Ovo danas je rat agresije.

GK: Čini se kao da ste oduvijek branili pravo Hrvatske na samoodređenje.

McAdams: Dopustite mi da to definiram. Uvijek sam govorio da je pravo na samoodređenje i ako se većina ljudi u Hrvatskoj odluči za ostanak u Jugoslaviji, i da ću to podržati. Ako glasuju za nezavisnost, podržat ću to! Pravo je to da se ljudi odluče za sebe. Nisam nikada sumnjao što će odlučiti ljudi Hrvatske kad do glasovanja doista dođe.

GK: Jeste li predviđali da će doći do rata?

McAdams: Ne. Mislio sam da će Srbi biti dovoljno pametni da uvide... Kada su Hrvatska i Slovenija predložile konfederaciju bio je to fer prijedlog. Čak je i 1939. Karađorđević bio dovoljno pametan da vidi: ako Hrvatskoj ne da status banovine, da će je izgubiti. Čak su i rojalisti bili dovoljno pametni da vide da je konfederacija korak u pravom smjeru. Ali nisam predvidio ogromnu količinu otpora Srbije.

GK: Vaš se san ispunio. Hrvatska je neovisna. Kako Vam se sada čini život u njoj?

McAdams: Teško vam je. Ipak, dolazeći izvana može se očekivati mnogo gore. Znao sam puno o situaciji pa nisam bio iznenađen ničim. Mnogi Amerikanci ne bi bili iznenađeni da vide redove za kruh...

GK: ...postoje redovi za jeftiniji kruh...

McAdams: ...ali ljudi ne staju u red da se prehrane ili umru od gladi. Osim toga, nema kontrolnih točaka. Bilo bi potpuno logično da svaka tri bloka zgrada imade policijsku kontrolnu točku. Otkad sam ovdje, nabrojio sam šest prosjaka. U San Franciscu ne možete proći blok a da ih ne vidite šest ili deset.

Mislim da je ono što osjećam ustreptalost. Puno je akcije, puno je aktivnosti. Ljudi nastavljaju živjeti, kupuju i prodaju na tržnicama, a to mi govori o odsutnosti rata. Jedanput, kad više ne bude rata i kada kanalizirati energiju u obnovu, Hrvatska će se oporaviti jako, jako brzo.

GK: Kako se tretira mlada hrvatska demokracija u američkim medijima?

McAdams: Postoje kampanje u SAD koje žele pokazati da Hrvatska nije demokratska zemlja, i to na bilo kojem polju koje se može naći. Želi se pokazati da je zemlja jednostranačka, da je Tuđman diktator, da nema slobode tiska. Time svime želi se pokazati i održavati kampanje prema jednom – ako ih oslobodite, postat će fašisti kao što smo rekli. To sve dolazi iz Beograda. Ali, američki tiskar drži Hrvatsku i hrvatski tiskar na višim kriterijima. Ne mislim da je to loše. Tako je teže Hrvatima, ali nije loše, jer to kazuje: »Mi očekujemo više od Hrvata. Hrvati su Zapadnjaci, dio su europske glavne struje i očekujemo slobodu tiska i sve ostalo.« A vi to imate. Ono što Amerikanci ne razumiju, to je privatizacija, jer mi imamo jako malo državnog vlasništva. Ne razumiju ogromnu kompleksnost privatizacije. Mnogi Amerikanci, naprimjer, misle da je padom Berlinskog zida cjelokupna Njemačka perfektna.

Ono što me raduje jest da u Hrvatskoj postoji velik broj novina. U Zagrebu su tri dnevnika. Dva imaju više od jednog izdanja. Tehnički možete reći da ima pet izdanja dnevno. Vrlo malo američkih gradova ima pet dnevnika. Većina ima samo dva. A da ne spominjem strani tisk koji se ovdje može naći, možeš izabrati.

● Hrvati i Muslimani u Vance-Owenovoj klopki

GK: Što ćete dalje raditi?

McAdams: Nastavit ću pisati i boriti se s američkim tiskom i medijima. Na pola sam puta da razvijem knjigu koja će biti moje završno djelo kad bude gotova, a bit će o hrvatskoj borbi za samoodređenje i državnost od 1918 do 1991. Bit će u njoj poglavlje od 625. do 1914. od 1914. do 1918. a ostatak će se raditi cijelim pokretom za samoodređenje integrirajući pokreta HSS-a, ustaški pokret, antifašističko viđenje, poratno vrijeme, emigraciju, što je jako važno za događaje 1991. Stat ću s 25. lipnjem 1991. S deklaracijom nezavisnosti počinje sljedeća knjiga.

GK: Kako gledate na sukobe Muslimana i Hrvata?

McAdams: Mislim da su Hrvati i bosanski Muslimani prirodni saveznici. Za ono što se događa uvelike krivim Vance-Owenov plan, jer je u njemu rečeno: ovo je muslimansko, ovo je hrvatsko. BiH je podijeljena na umjetne regije u koje su ljudi ulovljeni kao u zamku i brane ono za što vjeruju da je njihovo. Svatko je počeo uzimati »svoje« po tom novom planu. Hrvati nisu tražili taj plan. Bilo je to nametnuto izvana od Vancea i Owena. Mislim da je plan smiješan. Vidimo konflikt da se Muslimane izgurava iz »njihovih« područja u »hrvatska«. Iskreno se nadam da će delegacija s predstavnicima Turske i Hrvatske, predvođena ambasadorom Hrvatske u BiH, otići tamo i zaustaviti konflikte, jer mislim da Hrvati i Muslimani trebaju biti prirodni saveznici.

Razgovarao: J. Štilinović